

ולהביא הוכחה מן התורה.

ורב בעצמו למד – לכאורה – קל וחומר לטהר את השרץ.

אמר רב: אני אדון קל וחומר, ואטהרנו לשרץ.

^{ב-ז} ומה נחש, שחומרנו היא בכך שממית אדם ובהמה, ועל ידי כך הוא מרבה טומאה בעולם, טומאת מת וטומאת נבילות, ובכל זאת הוא בעצמו כשהוא מת, הרי הוא טהור, שהרי הנחש אינו משמונה השרצים המטמאים במותם. שרץ הקל, שאינו ממית ואינו מרבה הטומאה, אינו דין שיהא טהור.

אך קל וחומר זה, דחוי הוא: ולא היא! לא כך היא המידה. כי מה שנחש ממית ומרבה טומאה אינו "חומרא", אלא מידי דהוה אקוין בעלמא, דומה הנחש בנשיכתו לקוץ סתם, שגם דקירת הקוץ יכולה להמית ולהרבות טומאה, ובכל זאת הקוץ הוא

טהור.

ומביאה הגמרא עתה עוד דין בהלכות סנהדרין.

אמר רב יהודה אמר רב: כל עיר שאין בה שנים דיינים היודעים לדבר בשבעים לשון⁽¹⁵⁾ ועוד אחד היודע לשמוע להבין בשבעים לשון, אין מושיבין בה סנהדרין.

ובעיר ביתר הווי שלשה שידעו לדבר, ובעיר יבנה היו ארבעה, ואלו הם: רבי אליעזר ורבי יהושע ורבי עקיבא ושמועון התימני [אינו נקרא רבי כיון שלא הוסמך, מפני שלא בא לכלל זקנה], שהיה דן לפניהם והשיב קושיות לזקנים בשיבת קרקע, ולא על הספסל כשאר הזקנים.

הגמרא מביאה ברייתא שנאמר בה שצריכין שלשה היודעים לדבר בשבעים לשון, והיא קושיא על מה שאמר רב שמספיק שנים.

מכל מקום נמעט טומאתו בכל מה דאפשר. והמהר"ל בדרשתו על התורה מבאר שאינו פלפול של הבל, כי אחד מיסודות הבנת התורה הוא לידע את מהות הדברים מכל בחינותיהם, עיין שם שהאר"ך. והמהרש"א מבאר, כדי שיוכל ללמוד זכות להנידון למיתה.

15. כן פירש רש"י.

והקשה עליו היר"מ^ה: אם כן היתה הגמרא צריכה לסמוך מאמר זה למאמר הקודם שאמר רבי יוחנן "אין מושיבין בסנהדרין וכו' ויודעים בשבעים לשון", ואם הסמיכוהו למאמר אמר רב יהודה אמר רב: אלא מי שידוע לטהר את השרץ וכו', משמע דשייך לענין עומק ידיעת התורה.

שאם יראו תקלות יוצאות בדורותיהם באיזו דין תורה, יצאו לחדש דינין ולהוסיף ולגרוע להוראת שעה וליתן סמך לדבריהם מן התורה. ובדומה לזה כתבו הגאונים בדיני התלמוד שיש ביד רבנים או גאונים לחדש גזירות ותקנות דרך כלל או דרך פרט להסיר איזה ענין מכוער, לפי מה שיראה בזמנו בסמך מועט. ועל דבר כיוצא בזה כתבו גדולי המפרשים: לא נתן התלמוד אלא לבעלי הקבלה המומחית, או לבעלי הסברה הנכונה ושקול הדעת הצלול, להיות גורעים ומוסיפים ודורשים. אלא שפרגוד זה ננעל בפני רוב בני אדם, ואין ראוי לכך אלא מופלג בדורו בידיעה בחריפות ופלפול מיושר ודעה מיושבת". והרמ"א (שו"ת סי' ק"ז) כתב: שהקל וחומר בא ללמד שעל אף שהתורה טימאתו להשרץ,

מיתבי על רב ממה ששנינו בברייתא: שלישיית, ישיבת סנהדרין שיש בה שלשה מדברים בשבעים לשון היא חכמה, ואילו רביעית — אין למעלה הימנה.

הרי שצריכין שלשה.

ומתרת הגמרא:

הוא, רב, דאמר כי כמו האי תנא. רתניא, ששנינו בברייתא אחרת: שניה ישיבת סנהדרין שיש בה שני דיינים היודעים לדבר בשבעים לשון, הרי היא חכמה, ואילו שלישיית — אין למעלה ממנה.

ואגב שהביא הגמרא ששמעון התימני דן לפני החכמים בקרקע, מביאה הגמרא עוד תנאים שדנו לפני החכמים, ועוד תוארים שנתכנו בהם תנאים ואמוראים.

כל מקום ששנינו "למידין לפני חכמים", הכונה היא לאמורא לוי, שהוא היה למד מרבי יהודה הנשיא.

כל מקום ששנינו "דנים לפני חכמים", הכונה

היא על שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא וחנון המצרי וחנוניא בן חכינאי, שלא באו לזקנה, והיו יושבין בקרקע, ודנים בהלכה לפני החכמים.

רב נחמן בר יצחק מתני, היה שונה כך: כל מקום ששנינו "דין לפני חכמים" הם חמשה, ואלו הן: שמעון בן עזאי, ושמעון בן זומא, ושמעון התימני, חנון המצרי, וחנוניא בן חכינאי. כלומר, רב נחמן בר יצחק מוסיף את שמעון התימני.

"רבותינו שבבבל ש"ש הם רב ושמואל.

"רבותינו שבארץ ישראל" — רבי אבא.

"דייני גדולה" הוא קרנא.

"דייני דארץ ישראל" — רבי אמי ורבי אסי.

"דייני דפומבדיתא" — רב פפא בר שמואל.

"דייני דנהרדעא" — רב אדא בר מניומי.

"פכי דסורא" — רב הונא ורב חסדא.

ואחד יודע לשמוע ויודע לשאול ולהשיב אין מושיבין בה סנהדרין, אף על פי שיש בה אלפים מישראל".

ועוד הקשה בחידושי הר"ן: מדברי רש"י משמע שאין צריך לכל בית הדין קבלת עדות, אלא שנים ושלשה. ואינו במשמע.

ועל קושיית הר"ן אפשר לתרץ, שרש"י לשיטתו הסובר כדעת רבי סעדיה גאון (המובא ברמב"ן בפירושו לתורה פרשת שופטים) שמספיק לקבלת עדות בידיני נפשות שלשה מחברי בית הדין, ורש"י סובר כן בבבא קמא דף צ ב. ועיין לעיל ח ב בדברי המהר"ם. ועיין בקהילות יעקב.

ועוד קשה, מה שייך "דן לפניהם בקרקע" לענין שבעים לשון.

לכן מבאר הרמ"ה בשם רב שרירא גאון ז"ל: "שנים לדבר בתלמוד תורה, שברורה להן משנתן וברור להן תלמודן — ואין טועין בדבר משנה, אף הן ראויין לשיקול הדעת ויש בהן כדי לדבר בעסקי הלכות. ואחד לשמוע — אף על פי שאין יודע לדבר ואין משניותיו סדורות לו אלא שהוא מבין מה שהוא שומע, וכשהוא רואה דברי זה ודברי זה איזה מהן חזק ואיזה מהן בטל".

וכן משמע שביאר הרמב"ם שכתב (פרק א' הלכה ה'): "כל עיר שאין בה שני חכמים גדולים אחד ראוי ללמד ולהורות בכל התורה כולה

"מבי דפומבדיתא" — רב יהודה רב עינא.

"חריפי דפומבדיתא" — עיפה ואכימי בני רחבה.

"אמוראי דפומבדיתא" — רבה ורב יוסף.

"אמוראי דנהרדעא" — רב המא.

"נהרבלאי מתנו" — רמי בר ברבי.

"אמרי בי רב" — רב הונא.

ומקשה הגמרא:

והאמר, הרי אמר רב הונא: אמרי בי רב. הרי שרב הונא אינו "אמרי בי רב", שהרי הוא מסר דינים בשם "אמרי בי רב".

ומתרצת הגמרא: אלא, כל מקום ששינוי "אמרי בי רב", הוא תואר לרב המונא.

"אמרי במערבא" — רבי ירמיה.

"שלחו מתם" — רבי יוסי בר חנינא.

"מחכו [צחקון] עלה במערבא" — רבי אלעזר.

ומקשה הגמרא:

והא, הרי בסוגיא בפרק אחד דיני ממונות, מצינו: שלחו מתם, שלחו הוראה מארץ ישראל, לדברי רבי יוסי בר חנינא, מוצא, וכו'. הרי ש"שלחו מארץ ישראל" ביאור בדעת רבי יוסי בר חנינא, ואינו הוא בעצמו.

ומתרצת הגמרא: אלא איפוך, הגירסא היא הפוכה: "שלחו מתם" — רבי אלעזר. ואילו

"מחכו עלה במערבא" — רבי יוסי בר חנינא.

שינוי במשנתנו: וכמה יהא בעיר ויהא ראוייה לפנהרין — מאה ועשרים.

ודנה הגמרא: מאה ועשרים אנשי העיר, מאי עבידתייהו? מהו עשייתן? כלומר, מה הטעם שצריכין להיות בעיר מאה ועשרים איש, כדי שתהא ראוייה לסנהדרין.

ומבאר הגמרא:

עשרים ושלושה איש כנגד סנהדרי קטנה. ועוד שלש שורות היושבין לפני הסנהדרין שכל שורה היא של עשרים ושלושה תלמידים. ומטרת ישיבתן שם היא, שאם הוצרכו להוסיף על הדיינים, כגון ששנים עשרה מחייבים ואחד עשר מזכין, אז סומכין את התלמידים, ומוסיפין על הסנהדרין.

הרי ביחד תשעים ותרתי תשעים ושנים. ועוד עשרה אנשים בטלנין של בית הכנסת שהם בטלנין מכל מלאכה להיות מזומנין לבית הכנסת שחרית וערבית, ובלעדיהם אינה נקראת עיר, הרי מאה ותרתיה מאה ושנים, ועוד שני סופרים הכותבים בבית דין דברי המזכין ודברי המחייבין, וכל שעה יושבין לפני הדיינים, ועוד שני חזנין שמי בית דין להלקות את החייב ולהזמין את בעלי הדינין לדין, ועוד שני בעלי דינין שצריכין לדון אותם⁽¹⁶⁾, ועוד שני עדים⁽¹⁷⁾, ועוד שני זוממין שבלעדיהם אין העדים

וצריך ביאור מה שמבארים רש"י והרמ"ה שצריכין שני בעלי דינין, הרי בדיני נפשות עסקינן, ושם לא שייך תובע ונתבע.
17. וכתב היד רמ"ה: שכל האחרים עסוקים במלאכתם, או בתורתם.

16. והקשה היד רמ"ה: האם לא יכול להיות שהנידון יהיה אחד מהדיינין או מהתלמידים שאר המאה ועשרים. לכן מפרש, שאם אכן יהיה שהדיינים או התלמידים יתדיינו לפני בית דין יוכלו שנים אלה למלאות מקומם.

שנינו במשנתנו: **רבי נחמיה אומר: מאתים ושלושים כנגד שרי עשרות.**

בבביתא שנינו דעה שלישית, והיא דעת רבי.

תניא שנינו בבביתא: רבי אומר:

עיר שיש בה מאתים ושבעים ושבעה י"א-א תושבים, הרי היא ראויה לסנהדרין.

כי הוא סובר כרבי נחמיה. ומוסיף עליו עוד ארבעים ושבעה. וזאת, כדי שיוכלו להוסיף על הדיינין בעת שיתחלקו לשנים עשר מחייבין ואחד עשר מזכין. [שאז יוסיפו עליהם עוד שנים. ואם שנים אלו יחייבוהו, אזי יהיו ארבעה עשר מחייבין נגד אחד עשר מזכין, ויוכרע הדין לחיוב. ואם שנים אלו יזכוהו, הרי יהיו אז שלשה עשר מזכין נגד שנים עשר מחייבין, ויוכרע הדין לזכות. אבל אם שנים אלו, אחד מהן יחייב והשני יזכה, ולא תהיה הכרעה לחובה על פי שנים, ולא לזכות על פי אחד, יוסיפו עוד שנים, ואם שוב יתפלגו יוסיפו עוד שנים, ולא יותר מארבעים ושבעה, עד שיהיו ביחד עם הראשונים — שבעים, לפי שאין סנהדרין יותר משבעים. לכן מוסיף רבי על חשבון רבי נחמיה, עוד ארבעה ושבעה].

ומקשה הגמרא: **והתניא, הרי שנינו בבביתא אחרת: רבי אומר: מאתים ושבעים**

יראים להעיד עדות שקר, ועוד **שני זוממי זוממין** שאם יתחייב בעל דין על פי העדים, וישכיר עדי שקר להזים את העדים, ויכלו שנים אלו להזים את הזוממין, ובכך יתייראו להזים בשקר, הרי ביחד **מאה וארביסר**, ארבע עשרה.

ועוד שני גבאי צדקה הגובים מעות מבני העיר, ועוד שלשה המחלקים צדקה לעניי העיר, שהדין הוא שצדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלושה, הרי מאה ותשע עשרה, ועוד אחד שהוא רופא ואומן ולבלר ומלמד תינוקות.⁽¹⁸⁾

ותניא, הרי שנינו בבביתא: כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו — אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה, ואלו הן: האחד, בית דין מכין ועונשין, השני, וקופה של צדקה נגבית בשנים, השלישי, ומתחלקת בשלושה, הרביעי, ובית הכנסת, החמישי, ובית המרחץ, השישי, ובית הכסא, השביעי, רופא למול תינוקות, השמיני, ואומן מקיז דם, התשיעי, ולבלבר כותב ספרים, העשירי, ומלמד תינוקות.

משום רבי עקיבא אמרו תלמידיו: אף אם אין בה מיני פירא פירות, אין תלמיד חכם רשאי לדור בה, מפני שמיני פירא מאירין את העינים.

הרי החשבון של מאה ועשרים בני העיר, שתהא ראויה לסנהדרין.

אחרים בנוסף על הגובין, הרי יכולים הגבאים להוסיף אחד ולחלק. והתורת חיים מקשה עוד: שהרי המלמד תינוקות אסור לו להתעסק בעסק אחר.

18. כן פירש רש"י, אבל היד רמ"ה סובר שששה האחרים הם שלשה מחלקי צדקה, ועוד אחד טבח, ועוד אחד רופא, ועוד אחד. לבלר. ומקשה על פירוש רש"י למה צריכין מחלקים